

۱۳۷۶۹۶۵

بسم الله الرحمن الرحيم

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب نظریه

کتابی در عالی ترین سطح علم
و مسیو برای انتخاب و معرفی نظریه های برتر
در عرصه علوم انسانی اسلامی

■ کتاب نظریه

کتابی در عالی ترین سطح علم
و تحقیق برای انتخاب و معرفی نظریه های برتر
در عرصه علوم انسانی اسلامی

نویسندگان:

آیت الله علیرضا اعرافی

پرفسور مسعود العالم چودری

حجت الاسلام والمسلمین سید عباس موسویان

دکتر عطاء الله رفیعی آتانی

زیر نظر هیئت عالی داوری

مترجم: مرکز پژوهش های علوم انسانی اسلامی صدرا

مدیر علمی: عطاء الله رفیعی آتانی

مدیر اجرایی: امیر سیاهپوش

ویراستاران: مجتبی صحراکارها، فریبا خانعلی

مدیر فنی: یوسف بهرخ

ترجمه: گرافیک: سیدایمان نوری نجفی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

جلد اول، چاپ نخست، پاییز ۱۳۹۴

ناشر: انتشارات آفتاب توسعه (ناشر آثار مرکز پژوهش های علوم انسانی اسلامی صدرا)

تمامی حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مرکز

پژوهش های علوم انسانی اسلامی صدرا می باشد.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۸۶۷-۳۲-۰

عنوان و نام پدیدآور : کتاب نظریه : کتابی در عالی ترین سطح علم
و تحقیق برای انتخاب و معرفی نظریه های برتر در عرصه علوم انسانی
اسلامی / نویسندگان علیرضا اعرافی... [و دیگران]؛ ویراستاران مجتبی
صحراکارها، فریبا خانعلی.

مشخصات نشر : تهران: آفتاب توسعه، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری : ۳۳۶ ص: ۲۱×۲۱ س.م.

شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۷۸۶۷-۳۲-۰

وضعیت فهرست نویسی : فیا

یادداشت : نویسندگان علیرضا اعرافی، سیدعباس

موسویان، عطاء الله رفیعی آتانی، مسعود العالم چودری.

یادداشت : کتابنامه: ص. ۳۳۴-۳۳۶.

عنوان دیگر : کتابی در عالی ترین سطح علم و تحقیق برای
انتخاب و معرفی نظریه های برتر در عرصه علوم انسانی اسلامی.

موضوع : علوم انسانی(اسلام) -- مقاله ها و خطابه ها

موضوع : اسلام -- مقاله ها و خطابه ها

شناسه افزوده : اعرافی، علیرضا، ۱۳۳۸ -

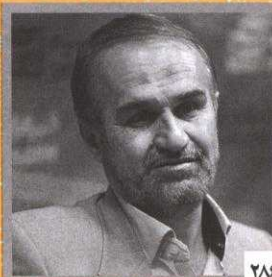
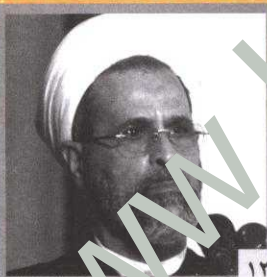
رده بندی کنگره : ۱۳۹۴ / ۲۲۳۲۳ BP

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۴۸۵

شماره کتابشناسی ملی : ۴۰۵۹۳۳۴

فهرست

- ۱۲ همه‌تربیتی: نظریه‌ای نو و اصیل در تعلیم و تربیت اسلامی
- ۷۶ مبانی معرفت‌شناختی اقتصاد اسلامی و بررسی‌های علمی-اجتماعی
- ۳۳۰ نظریه تکاملی بانکداری اسلامی
- ۲۸۶ یک‌سویه بنیادی اسلامی در قلمرو پیشرفت

مدیریت اسلامی

- دکتر علی رضاییان
- دکتر حسن دانا‌بی فرد
- دکتر علی احمدی
- دکتر غلامرضا وردری
- دکتر میثم لطیفی
- استاد دانشگاه شهید بهشتی
- استاد دانشگاه تربیت مدرس
- استاد دانشگاه علم و صنعت
- دانشیار دانشگاه امام صادق (ع)
- دانشیار دانشگاه امام صادق (ع)

فقه و حقوق اسلامی

- آیت الله ابوالقاسم علیدوست
- دکتر سید فضل الله موسوی
- دکتر محمود حکمت نیا
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد جواد اسط
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسین جوان آراسته
- استاد پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- استاد دانشگاه تهران
- دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- استادیار دانشگاه تهران
- استادیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

روانشناسی اسلامی

- دکتر مهرداد کلانتری
- دکتر محمد رضا تقوی
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر مسعود آذربایجانی
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد کاویانی
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر ناصر سقایی بی‌ریا
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر عباس پسندیده
- استاد دانشگاه اصفهان
- استاد دانشگاه شیراز
- دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- استادیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- استادیار موسسه سوزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
- استادیار دانشگاه قرآن و حدیث

اقتصاد اسلامی

- حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسن آقا نظری
- دکتر مسعود درخشان
- دکتر حسن سبحانی
- دکتر محمدعلی متفکر آزاد
- دکتر ایرج توتونچیان
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید عباس موسویان
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید حسین میرمعزی
- دکتر حسین عیوضلو

جامعه‌شناسی اسلامی

- حجت الاسلام والمسلمین دکتر حمید پارسانیا
- دکتر سید سعید زاهد
- دکتر حسین کچوئیان
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر شمس‌الله مریجی
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسین بستان

علوم سیاسی اسلامی

- دکتر سید جلال دهقانی فیروزآبادی
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر منصور میراحمدی
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر نجف لکزایی
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید مهدی ساداتی نژاد
- حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمدجواد نوروزی

- استاد پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
- استاد دانشگاه علامه طباطبائی
- استاد دانشگاه تهران
- استاد دانشگاه تبریز
- استاد دانشگاه الزهرا (س)
- دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- استادیار دانشگاه امام صادق (ع)

- دانشیار دانشگاه تهران
- دانشیار دانشگاه شیراز
- دانشیار دانشگاه تهران
- دانشیار دانشگاه باقر العلوم (ع)
- استادیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه

- استاد دانشگاه علامه طباطبائی
- دانشیار دانشگاه شهید بهشتی
- دانشیار دانشگاه باقر العلوم (ع)
- استادیار دانشگاه تهران
- استادیار موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

استادیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

• حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید سجاد ایزدهی

فلسفه و روش‌شناسی علوم انسانی اسلامی

دانشیار فلسفه پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
دانشیار انجمن حکمت و فلسفه
دانشیار موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
دانشیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
دانشیار دانشگاه باقرالعلوم (ع)
استادیار دانشگاه علم و صنعت
استادیار مرکز پژوهش‌های علوم انسانی اسلامی صدرا

• آیت الله علی اکبر رشاد
• حجت الاسلام والمسلمین دکتر عبدالحسین خسرو پناه
• حجت الاسلام والمسلمین دکتر علی مصباح
• حجت الاسلام والمسلمین دکتر حسین میرمعزی
• حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید مرتضی رزنجری
• دکتر عطاءالله رفیعی آتانی
• حجت الاسلام والمسلمین رضا غلامی

تعلیم و تربیت اسلامی

استاد جامعه المصطفی العالمیه
دانشیار دانشگاه علامه طباطبائی
دانشیار موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
استادیار پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
استادیار جامعه المصطفی العالمیه

• آیت الله علیرضا اعرافی
• حجت الاسلام والمسلمین دکتر سعید بهشتی
• حجت الاسلام والمسلمین دکتر محمد جواد زارغان
• حجت الاسلام والمسلمین دکتر علیرضا قائمی نیا
• حجت الاسلام والمسلمین دکتر علی همت بناری

کتاب نظریه در سطحی فرا تر از مجلات علمی پژوهشی

نظریه، مجموعه‌ای از «مفاهیم» و «گزاره‌های» برساخته از آن مفاهیم است که به نحو سازگار و منسجمی در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند تا بخشی از واقعیات این عالم را «تبیین» کند، توضیح دهد و یا در مورد کنترل و مدیریت واقعیات این عالم راه حل ارائه نماید.

بدیهی است یکی از گواراترین سستانده‌های جامعه علمی و عالمانه تولید نظریه است، هر چند آزمون نظریه نیز از اهمیت برخوردار است و منظور از مقالات علمی - پژوهشی عموماً مقالاتی است که محصول مطالعات و پژوهش‌های از این دست است. بنابراین مجلات علمی - پژوهشی با فرض وفاداری به آرم و عنوان خود لزوماً مسئولیت تولید نظریه را برعهده ندارند. «کتاب نظریه» حاوی «نظریه‌های» تولید شده در قلمرو علوم انسانی با رویکرد اسلامی خواهد بود. سؤال از چگونگی تولید نظریه می‌تواند خاستگاه‌های مختلفی داشته باشد. گاه منظور از تولید نظریه، چگونگی شکل‌گیری آن در ذهن نظریه‌پرداز است. پیداست که این رویکرد پاسخی در چارچوب روش‌شناسی شناخت برای فهم فرایند شناخت و در نتیجه خروجی‌های شناختاری از ذهن آدمی، می‌طلبد. گاه مقصود از تولید نظریه چگونگی تولید و خلق نظریه یا نظریات از سوی «جوامع مختلف» است. در این صورت پاسخ را باید در چارچوب جامعه‌شناسی شناخت جست‌وجو نمود. جامعه‌شناسی شناخت و معرفت به معنای شناخت تأثیر بسترها و عوامل اجتماعی بر تولید معرفت و نظریه است. گاه منظور، فرایند منطقی تولید نظریه است. در این صورت سراغ روش‌شناسی تولید نظریه را

خواهیم گرفت. «کتاب نظریه» حاوی نظریاتی است که در قلمرو علوم انسانی با اتباع منطقی و روشمند به «مفاهیم» و «گزاره‌های دینی» تولید می‌شوند. «براین اسلامیت نظریه با اسلامیت منابع شناخت تعریف می‌شود، در نتیجه مسلمان بودن پژوهشگر یا پژوهش در مورد فرد و جامعه اسلامی و یا تولید نظریه فقط به مدل‌سازی تأملی نیازهای جامعه اسلامی برای اسلامیت نظریه کفایت نخواهد کرد؛ بنابراین، اسلامیت خصوصیت نظریه است.

اما و در هر صورت آنچه که مهم است آن است که «مفاهیم» و «گزاره‌های» برساخته از مفاهیم - که ساختمان «نظریه» را می‌سازند - لزوماً بدیهی نیستند، مفاهیم غیر بدیهی باید با ارجاع به مفاهیمی که یا نیاز به تعریف ندارند یا در یک دانش دیگری تعریف شده‌اند تعریف شوند و نیز گزاره‌ها یا با ارجاع به گزاره‌هایی که نیاز به استدلال ندارند یا با ارجاع به گزاره‌هایی که در دانش‌های دیگر مستدل شده‌اند مورد پذیرش واقع شوند.

نظریه‌ی اسلامی در قلمرو علوم انسانی نظریه‌ای است که در قلمرو مسئولیت علوم انسانی به نحو روشمندی با ارجاع به مفاهیم و گزاره‌های مستدل دینی استخراج می‌شود.

دبیرخانه دائمی کنگره بین‌المللی علوم انسانی اسلامی با توجه به تجربیات چندین ساله در این عرصه، به این نتیجه رسیده است که تولید نظریه‌های اسلامی در قلمرو علوم انسانی از ضرورت بیشتری نسبت به مقالاتی که با تعریف «علمی - پژوهشی» تولید می‌شوند برخوردار است. این رویکرد به توسعه ظرفیت علوم انسانی اسلامی منجر خواهد شد.

از یک منظر می‌توان گفت فرایند نظریه‌پردازی به ترتیب ذیل تحقق می‌یابد:

فلسفه (معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی)، موضوع علم، فرض بنیادی و روش، نظریه‌های بنیادی، فروض کاربردی، نظریه‌های کاربردی، فروض عملیاتی، مدل و تبیین و پیش‌بینی واقعیت. این فرایند به شکل زنجیر وار صورت می‌پذیرد و از مباحث معرفت‌شناختی و هستی‌شناختی شروع و با تبیین پیش‌بینی واقعیت فرجام پیدا می‌کند.

بر این اساس، تولید نظریات بنیادی در علوم انسانی مهم‌ترین کاری است که باید انجام پذیرد. البته نظریه در «کتاب نظریه»، نظریات کاربردی را نیز شامل خواهد شد، در نتیجه، مجموعه محتوای «کتاب نظریه» را می‌توان در

چهار بخش تعریف نمود:

بخش نخست در قلمرو فروض بنیادی علوم انسانی است. فروض بنیادی مجموعه مفاهیم و گزارش‌هایی هستند که در نظریه مفروض گرفته می‌شود که می‌توانند بدیهی باشند - البته چنین حالتی بسیار کمیاب است - یا باید در دانش یا دانش‌های دیگری مورد استدلال واقع شوند. در «نظریه اسلامی» فروض مذکور باید در مجموعه معارف اسلامی قرار داشته باشند.

بخش دوم روش تولید نظریه از فروض بنیادی است، روش نظریه‌پردازی نیز باید در چارچوب عقلانیت اسلامی تعریف‌پذیر باشد. در یک جمع‌بندی، پژوهش در قلمرو «فروض بنیادی و روش» در ذیل عنوان فلسفه و روش‌شناسی علوم انسانی اسلامی قرار می‌گیرد.

بخش سوم، نظریات بنیادی در قلمرو علوم انسانی است. نظریات بنیادی، نظریه‌هایی هستند که به صورتی روشمند از فروض بنیادی استخراج می‌شوند، نظریاتی که ضرورتی ندارد حتماً در چارچوب رشته‌های متعارف علوم انسانی و اجتماعی قرار گیرند. (هر چند فعلاً طبقه‌بندی متعارف می‌تواند پذیرفته بشود تا زمانی که در فرایند تکاملی کار، طبقه‌بندی جدیدی شکل گیرد).

بخش چهارم، نظریات کاربردی اسلامی است. البته پژوهش در قلمرو روش نظریه‌پردازی کاربردی نیز می‌تواند در چارچوب بخش فلسفه و روش‌شناسی علوم انسانی اسلامی قرار گیرد. مدل‌های اسلامی، آخرین بخش تکمیل فرایند نظریه‌پردازی است که البته روش‌های مدل‌سازی نیز می‌تواند در ذیل عنوان روش‌شناسی قرار گیرد.

اما و در هر صورت جلد اول «کتاب نظریه» افتخار داشته باشد به نظریه شایسته‌ی دریافت نخستین جایزه جهانی علوم انسانی اسلامی را منتشر کند. مقاله‌ی نخست حاوی نظریه‌ی «تأملات بر روش اعرافی در قلمرو «تعلیم و تربیت اسلامی» است. مقاله‌ی دوم ارائه‌ی نظریه پروفیسور چوداری در قلمرو «مبانی معرفت‌شناسی اقتصادی اسلامی و استلزامات آن» است و مقدمه‌ی سوم مربوط به نظریه استاد موسویان در قلمرو «بانکداری اسلامی» می‌باشد. مقاله چهارم حاصل تأملات برهم انباشته کتبه طاءالله رفیعی آتانی از آغاز یک دوره تلاش علمی تاکنون در قلمرو پیشرفت بوده است؛ تأملاتی که طی مقالات و سخنرانیهای متعدد، ابعاد مختلف آن تشریح، تنقیح و تکمیل شده و فرایند بارورسازی آن همچنان ادامه دارد.

روش‌ها است. دسته دوم کسانی‌اند که معتقدند معارف اسلامی محصور در علوم اسلامی متعارف است و آن علوم نیز با روش‌ها و محتوای انباشته شده تاریخی برای انجام رسالت خود - و البته رسالت علوم تجربه شده از غرب - نیز توانا ترند.

کتاب نظریه در این میانه بنا دارد تا در چارچوب پایادایم جمهوری اسلامی در یک «جهاد علمی» برای تولید و ترویج نظریه‌پردازی اسلامی در قلمرو علوم انسانی نقش آفرینی نماید.

در این لازم به توضیح است که هیئت داوران کتاب نظریه و سبب‌الور فرایند داوری از جهت اعتبار فراتر از هر نشریه علمی پژوهشی است. در هیچ نشریه علمی - پژوهشی این میزان سخت‌گیری و دقت در ارزیابی مقالات دیده نمی‌شود. داوران مقالات در طی یک فرایند چند مرحله‌ای صورت می‌گیرد. ۱. شناسایی و معرفی محققان و اندیشمندانی که توانایی و قابلیت نظریه‌پردازی دارند. این شناخت و معرفی، توسط اساتید صاحب‌نظر در رشته‌های مرتبط صورت می‌گیرد. ۲. درخواست نگارش طرح اولیه تحقیق و ارزیابی آن در کمیسیون مربوطه و تدوین مقاله

«کتاب نظریه» می‌خواهد ویرینی برای نمایاندن و نمایش دادن «نظریه‌های اسلامی» در قلمرو علوم انسانی باشد. کتاب نظریه فرصتی است تا نظریات علوم انسانی اسلامی بدون آنکه محدود به یک رشته علمی خاص باشد (چنانکه ممکن است با نظریه‌پردازی دیدی این طبقه‌بندی نیز اصلاح و کمال یابد) در کنار یکدیگر ارائه گردد.

از انتشار کتاب نظریه، عالمانی که دغدغه‌ی رشد اسلام دارند - بدون توجه به رویکرد آن - استقبال خواهند کرد. کتاب نظریه با وفاداری به «روش‌های معقول» این مجموعه را همراه خود خواهد داشت. گروه دوم که پذیرای این کار خواهند بود مومنان به اسلام به عنوان یک عقلانیت جامع زندگی است.

اما کسانی که این فرآیند را نمی‌پذیرند یا با سردی با آن برخورد خواهند کرد نیز بر دو دسته‌اند: دسته نخست کسانی‌اند که علم و علوم انسانی را جهانی می‌دانند و برآنند که این علم با همین خصوصیات و با تجربه غربی آن مطلوب است و کار ما آموختن و عمل کردن به آن و البته تا حدودی پژوهش در قالب همان چارچوب‌ها و

پس از اصلاح و تکمیل طرح اولیه ۳. داوری متن نهایی مقاله توسط سه تن از برجسته ترین محققان و اساتید حوزه مربوطه ۴. اصلاح مقاله بر اساس نظرات داوران و ارائه آن در نشست تخصصی (در چارچوبی مشابه با کرسی های نظریه پردازی) با حضور افراد صاحب نظری که قبلاً مقاله را مطالعه کرده اند. ۵. اصلاح مقاله بر اساس مباحث مطرح شده در نشست تخصصی.

ضمناً زبان کتاب نظریه به هر دلیل فارسی است: اول، غلبه کمی نظریه پردازان فارسی زبان دوم، اهتمام بر تبدیل زبان فارسی به زبان مرجع برای این مقالات نظریه پردازانه ای که به زبانهای دیگر نوشته شده است باید به فارسی ترجمه و ارائه گردد. تلاش دست اندازان این کار خطیر و مهم بر این است که سالانه حداقل سه مقاله کتاب نظریه منتشر شود؛ انشاء الله.

بمته و کرمه

مرکز پژوهش های علوم انسانی اسلامی صدرا

معاونت علمی - پژوهشی